

Stan, zagrożenia i ochrona krajobrazu naturalnego doliny Odry na Opolszczyźnie

Krzysztof Badora*

Spośród typów krajobrazu naturalnego występujących w Polsce, krajobrazy dużych dolin rzecznych charakteryzują się wyjątkowymi walorami przyrodniczymi i jednocześnie, na wielu odcinkach, bardzo znacznym przekształceniem struktury i funkcjonowania. Uwarunkowania budowy geologicznej i morfologii doliny Odry na Opolszczyźnie sprzyjają występowaniu bogatej reprezentacji siedlisk, od suchych na krawędziach erozyjnych i stokach doliny, po skrajnie wilgotne na najniższej położonych terenach tarasów zalewowych. Znaczne zróżnicowanie warunków abiotycznych korzystnie wpływa na występowanie dużej różnorodności biologicznej. Odra, przepływając z Republiki Czeskiej do Polski, wykorzystuje obniżenie Bramy Morawskiej mającej ważne znaczenie biogeograficzne jako szlak migracji południowych elementów flory i fauny (Matuszkiewicz, 1999). Jedynie na krótkim odcinku, po przekroczeniu granicy, ma charakter podgórski, następnie szybko przybiera cechy rzeki nizinnej z niewielkimi spadkami i tendencją do meandrowania (Badura & Przybylski, 2000). Krajobrazy naturalne opolskiego odcinka doliny są więc krajobrazami typowymi dla nizinnych dużych rzek.

Pod względem typologicznym krajobrazu naturalnego w dolinie Odry na Opolszczyźnie wyróżnia się dwie podstawowe jednostki różniące się strukturą, funkcjonowaniem oraz walorami przyrodniczymi:

- zalewowe tarasy holocenijskie,
- nadzalewowe tarasy plejstocenijskie (bardzo rzadko z wydmami).

Mało uwagi poświęca się bardzo ważnym dla geochemii i różnorodności biologicznej środowiska przyrodniczego krajobrazom stoków i krawędzi erozyjnych doliny, w szczególności na przełomowych jej odcinkach przez utwory wapienia muszlowego koło Krapkowic i górnej kredy koło Opola.

Największe walory przyrodnicze doliny Odry na Opolszczyźnie są związane z krajobrazami tarasów zalewowych, w szczególności na obszarach koncentracji starorzeczy. Krajobrazy te należą do najbardziej zagrożonych, na co wpływają zarówno naturalne procesy zarastania i zamulania się starorzeczy, jak i niszczenie tych form w rozwoju rolnictwa, leśnictwa i ochrony przeciwpowodziowej. Bardzo wysokie walory mają krajobrazy tarasów zalewowych porośniętych lasami. Największe obszary tych krajobrazów zlokalizowane są koło Stobrawy i Zdziezowic.

Charakterystyczna dla całej doliny jest duża fragmentacja kompleksów leśnych. Na opolskim odcinku doliny Odry nie występują duże powierzchniowo obszary łąkowo-pastwiskowe. Największe ich tereny są zlokalizowane w okolicach Brzegu.

Zagrożenia dla naturalnych krajobrazów doliny Odry na Opolszczyźnie związane są z jej strategicznym znaczeniem dla rozwoju regionu. Dolina stała się obszarem wielofunkcyjnym, w którym splatają się funkcje: rolnicza, transportowa, ochrony przeciwpowodziowej, rozwoju leśnictwa, górnictwa odkrywkowego, osadnicza, przemysłowa i biocentryczno-ochronna.

Występowanie na niektórych odcinkach doliny Odry na Opolszczyźnie znacznych walorów przyrodniczych związanych z naturalnością krajobrazów stało się podstawą do utworzenia: Stobrawskiego Parku Krajobrazowego położonego między Narokiem i Brzegiem, a obejmującego najlepiej zachowane naturalne krajobrazy doliny przy ujściu Nysy Kłodzkiej oraz przy niezęglownym zakolu rzeki koło Prędocina, Obszaru Chronionego Krajobrazu Łęg Zdziezowicki obejmującego duży, zwarty kompleks leśny powyżej krapkowickiego przełomu Odry, Użytku Ekologicznego Geśi Staw stanowiącego starorzecze położone koło Wielopola z liczną populacją kotewki orzecha wodnego i kilkudziesięcioma stanowiskami chronionych gatunków roślin. Ponadto zaprojektowano utworzenie rezerwatów przyrody Czaplíniec (dla ochrony kolonii lęgowej czapli siwej), Odra i Szakłak (dla ochrony zróżnicowanych biocenoz leśnych), ostoi ptasiej NATURA 2000 Grądy Odrzańskie, ostoi siedliskowych NATURA 2000 Dolina Stobrawy, Opole Północ, Opole Południe, Boguszyce-Przywory, Opolska Dolina Odry, Dziergowice, obszaru węzłowego — biocentrum 17 M o randze międzynarodowej europejskiej sieci ECONET-PL, korytarza ekologicznego o randze międzynarodowej, kilkuset stanowisk siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie, kilkunastu użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i stanowisk dokumentacyjnych.

Rozwój badań nad naturalnym krajobrazem doliny Odry wskazuje na konieczność wypracowania nowych zasad organizacji funkcji rozwoju, które odpowiadałyby potrzebom ochrony wysokich walorów przyrodniczych.

Literatura

- BADURA J. & PRZYBYLSKI B. 2000 — Korelacja morfologiczna i wiekowa tarasów głównych rzek regionu dolnośląskiego. Państw. Inst. Geol.
- MATUSZKIEWICZ W. 1999 — Szata roślinna. [W:] Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze. Wyd. Nauk. PWN: 427–475.

*Katedra Ochrony Powierzchni Ziemi, Uniwersytet Opolski, ul. Oleska 48, 45-052 Opole; kbadora@uni.opole.pl